

פוסט-עבודה

| מחשבות קורונה | אורית יושנסקי טרופין

"פוסט-עבודה" (post-work) הוא אחד המושגים שזוכים לעדנה מחודשת בדיונים על פוסט-קפיטליזם בשנים האחרונות.¹ המושג מתקשר למאבק הגותי ופוליטי של תנועות התנגדות לעבודה (anti-work), ומשמעותו חיים בחברה ששעות העבודה בה מועטות או שהעבודה בה מבוטלת כליל.² בימים של אבטלה גואה, עבודה מהבית וחשיפה לסכנת מגפת הקורונה של "עובדים חיוניים" – רובם עוסקים בתחומי הטיפול והשירות, שעל פי רוב אינם מתוגמלים כראוי, כספית וסמלית – נראה שנוצרה הזדמנות לחשוב על כך מחדש. להלן אבקש לקשור את המושג פוסט-עבודה לעבודת הבית, שרונה ברייר-גארב הגדירה אותה כ"עבודה שקופה" (invisible work), ולדון במושגים אלה לאור משבר הקורונה.³

שורשי המושג פוסט-עבודה מצויים במסורת אנרכיסטית או אנרכו-מרקסיסטית. נקודת ציון מרכזית שלה היא מסתו של פול לפארג, "הזכות לעצלות" (1880),⁴ והמשכה בסיטואציוניזם ובאוטונומיזם של שנות השישים של המאה העשרים.⁵ פמיניסטיות מן התנועה האוטונומיסטית תבעו הכרה בעבודת הבית כעבודה פורמלית. יותר משהתביעה להכרה ולשכר תמורת עבודת הבית הייתה מטרה כשלעצמה, היא הייתה בשביל האוטונומיסטיות אמצעי שנועד להתיר את ייחוסה המסורתי לנשים ולעורר התנגדות לעבודת הבית ולעבודה באופן כללי. האוטונומיסטיות ביקשו להראות שבתנאים הקפיטליסטיים, כל עבודה, ובכללה עבודת הבית, איננה טבעית וא-פוליטית, אלא תוצר של הבניה חברתית ואידיאולוגית.⁶

במסורת המרקסיסטית מקובלת ההבחנה בין המושגים מלאכה (labor) לעבודה (work), או בין עבודה קונקרטית, המייצרת ערך שימוש, לעבודה אבסטרקטית, המייצרת ערך חליפין. המערכת הקפיטליסטית, טען מרקס, הופכת את כוח העבודה של העובד לסחורה מופשטת הניתנת לחליפין.⁷ בהמשך לכך, אנטון יגר מבחין בין עבודה (work) לתעסוקה (employment).⁸ עבודה משמעה אינטראקציה אנושית עם הטבע וטרנספורמציה של כוחות ומשאבים באופן שנועד לענות על צרכים ועל רצונות אנושיים. תעסוקה, לעומת זאת, היא מעמדית, וכרוכה לעיתים קרובות בניצול. יגר מצביע על הקושי להבחין בין עבודה לתעסוקה, אך עומד על חשיבות ההבחנה וטוען שהיא חותרת תחת התביעה לחיסול כולל של העבודה. לטענתו, מקום העבודה מכיל גם היבטים שאינם מובנים אידיאולוגית: אתר של תעסוקה נצלנית ושל עבודה מנוכרת עשוי להיות בה בעת מקום של עבודה/מלאכה, שבו מתגבשות תודעות וזהויות שאינן רק מעמדיות, אלא קשורות גם לחברויות ולקשרים, להערכה עצמית, לסיפוק, להנאה, ליצירתיות ולאיווי. לפיכך יגר מתנגד לשלילה מוחלטת של העבודה, אולם מצדד בצמצום שעות העבודה כחלק משינוי במבנה התעסוקה באופן שימנע ניצול ויגן על זכויות העובדים.

עם זאת, יגר אינו מתייחס לדפוסים החברתיים המקבעים את חלוקת העבודה המגדרית בביקורתו על רעיון הפוסט-עבודה. בחלוקת העבודה השלטת, נשים עודן האחראיות העיקריות לעבודות הבית והטיפול בילדים – שעליהן הן אינן מקבלות שכר – והן האוחזות העיקריות במשרות של טיפול ושירות, שהתגמול עליהן נמוך.⁹ כפי שמציינת ברייר-גארב, חוקרות פמיניסטיות מתחומים שונים עסקו בהגדרת עבודת הבית ועבודות הטיפול. מסקנתן היא כי עבודת הבית היא עבודה אבסטרקטית ותעסוקה נצלנית לכל דבר, שאינה זוכה לשכר ולהכרה חברתית.

הגדרת עבודת הבית כתעסוקה נצלנית שאינה זוכה להכרה שבה ומעלה את הרלבנטיות של התביעה לפוסט עבודה. הבחנתו של יגר בין עבודה לתעסוקה נחלשת נוכח הניצול השקוף והמתמשך של עובדות הבית. אם קיימים אלמנטים לא-אידיאולוגיים בעבודת הבית, כגון אוטונומיה ורצון חופשי, הם נבלעים בשנים של ניצול הנובע משכפול חלוקת העבודה המגדרית. כפי שטוענת ברייר-גארב, שקיפותה של עבודת הבית וייחוסה לנשים על ידי נשים וגברים כאחד הם תוצאות של דה-פוליטיזציה, הדוחקת את עבודת הבית לספֵרה הפרטית והמשפחתית ורואה בה בעיה הנוגעת ליחסים הזוגיים במקום תוצאה של מדיניות פוליטית וכלכלית מערכתית.¹⁰

מקומה השולי והשקוף של עבודת הבית בקפיטליזם מחייב מחשבה על שינוי הנורמות המגדריות של שוק התעסוקה. מאבק לשינוי התפיסות המגדריות ולפירוק הקודים המאפיינים את חלוקת העבודה המגדרית הוא הכרחי לשינוי ולצדק חברתי, אולם כפי שעולה מדברי החוקרות שהזכרתי אין בו די. על מנגנוני המדינה, שוק התעסוקה וארגוני העובדים להיות שותפים פעילים לפירוק קודים אלה ולהציע פתרונות מערכתיים לצדק מגדרי ולעבודה ללא ניצול. מודל של פוסט-עבודה, המצמצם את השעות היומיות של העבודה הציבורית, יתרום לחלוקת עבודה הוגנת יותר, שבה גברים ונשים גם יחד ישתתפו בעבודות הבית וייהנו משעות פנאי. מודל זה צריך להיות חלק ממדיניות רווחה רחבה, שתעניק משקל רב ותגמול גבוה לעבודות של שירות וטיפול בקהילה, קצבאות למי שזקוק להן, תגן על זכויות העובדים ותפעל למניעת ניצול במרחב הציבורי והפרטי כאחד.¹¹ שילוב מדיניות זו עם קיצור יום העבודה יאפשר לעובדים ולעובדות לראות יותר סיפוק והנאה בעמלם, בלי לוותר על העניין ועל האוטונומיה שעבודה במרחב הציבורי או הפרטי יכולה להציע, וללא הניצול והאי-צדק הקיימים היום במודל הקפיטליסטי ובחלוקת העבודה המגדרית.

הקפאת המשק בעקבות מגפת הקורונה הבליטה עוד יותר את האי-שוויון המגדרי הרווח בחלוקת העבודה וההכנסות. אף כי שיעור הנשים המועסקות נמוך יותר מזה של הגברים, כשני שלישים מכלל דורשי האבטלה בעקבות המגפה בישראל (62%) הן נשים. ישנם ארגונים שבחרו להוציא לחל"ת אימהות, העובדות בדרך כלל במשרות חלקיות וזוטרות, ולהשאיר את הגברים, המצויים לרוב בתפקידים בכירים יותר ועובדים שעות ארוכות יותר.¹² דוגמה בולטת נוספת לחלוקת עבודה מגדרית לא שוויונית בימי הקורונה הייתה הדרישה של משרד האוצר שהמורות ילמדו מהבית וימשיכו לעבוד ללא שכר במשך חלק מהקיץ. בפועל, המורות החלו ללמד עוד בטרם התבקשו – ואף עשו זאת בתחילה ללא שכר – בעוד רובן מטופלות בילדים ונאלצות ללהטט בין עבודת הבית להכנת מערכי שיעור ולהוראה בפורמט מקוון שאינן מורגלות בו.¹³ דרישה זו חושפת לא רק היגיון קפיטליסטי, שלפיו המורות אינן אלא שמרטפיות שמטרתן לאפשר להורים

להיות יצרניים ולהניע את גלגלי הכלכלה, אלא גם את היחס לעובדות, רובן נשים, המועסקות במערכת החינוך בשכר נמוך ממילא. בדומה למקצועות הטיפול והשירות, גם מקצועות החינוך אינם נחשבים יצרניים, ועל כן העובדות בהם מקבלות שכר נמוך ללא יוקרה, בדומה לעבודות השקופות.

אסטרטגיית היציאה מן ההסגר נקבעה על ידי צוות המל"ל, שהורכב כמעט אך ורק מגברים העוסקים בתחומים המזוהים כ"גבריים", ללא נשים או גברים מתחומי החינוך, הרפואה והרווחה. זו תוביל ככל הנראה לכך שעבודתן ורווחתן של נשים ימשיכו להיות שקופות.¹⁴ מכאן עולה דחיפות רבה מתמיד לפירוק שוק התעסוקה הקיים ולהרכבתו מחדש על פי מודל שוויוני, תוך ביטול שקיפותן של העובדות השקופות במרחב הפרטי והציבורי. "פוסט-עבודה", לפיכך, אינה מחייבת רק לצמצם את שעות העבודה במרחב הציבורי, אלא גם לפרק את הקודים של חלוקת העבודה המגדרית הקיימת, ליצור חלוקת עבודה הוגנת במרחב הציבורי והפרטי, ולגבש מדיניות רווחה המבוססת בין היתר על העלאת ערכה של הרווחה וערכם ושכרם של העובדות והעובדים במקצועות הרווחה, החינוך, עבודות הכפיים והשירות.

הערות

1. Nick Srnicek and Alex Williams, *Inventing the Future: Postcapitalism and a World without Work* (London: Verso, 2015).
2. שם, 85–86.
3. רונה ברייר-גארב עוסקת בהבחנה בין עבודת בית לעבודת טיפול ובטשטוש ביניהן, ומכנה את עבודת הבית "עבודה הנעשית במרחב הפרטי ללא תשלום" (ברייר-גארב, "עבודות שקופות", בגיליון זה). לשם קיצור אני מכניסה את עבודת הטיפול תחת ההגדרה של "עבודת בית".
4. פול לפארג, הזכות לעצלות, תרגמה תמר קפלנסקי (בנימינה: נהר ספרים, 2012).
5. Anton Jäger, "Why 'Post-Work' doesn't Work?" *Jacobin* (2018) [<https://www.jacobinmag.com/2018/11/post-work-ubi-nick-srnicek-alex-williams>]
6. Kathi Weeks, *The Problem with Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries* (Durham: Duke UP, 2011), 12.
7. קרל מרקס, הקפיטל: ביקורת הכלכלה המדינית (תל אביב: ספריית פועלים, 2011), 31–32, 34–38.
8. יגר, ר' ה"ש 5.
9. Nancy Frazer, *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis* (London: Verso, 2013), 111-135.
10. ברייר-גארב, "עבודות שקופות".
11. Frazer, *Fortunes of Feminism*, 133-135.

12. אורנה רוזי, "למה נשים מתנדבות לצאת לחל"ת", גלובס (26.3.2020) <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001323234>.

13. חגי מטר, "בשביל יונית לוי, מורות הן שמרטפיות כפויות טובה", שיחה מקומית (20.4.2020) <https://www.mekomit.co.il/%D7%A9%D7%9E%D7%A8%D7%98%D7%A4%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%9B%D7%A4%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%98%D7%95%D7%91%D7%94>.

14. טלי חירותי-סובר, "צוות המומחים של המל"ל: בלי נשים וכלי ערבים", הארץ (11.4.2020) [\[https://www.themarker.com/coronavirus/1.8759071\]](https://www.themarker.com/coronavirus/1.8759071).

